

MIJN NATUUR

Wordt 2022 onze laatste historisch koude winter?

Hosta en rode beuk
vormen schilderij

Trekvogels in beeld
dankzij zenders

Ode aan de vos, de
ultieme grensganger

Jos Koopmans werkt als coördinator terreinbeheer bij SNBL Natuurfonds. Hij is gefotografeerd in de bossen van Landgoed Huis te Maarn en natuurgebied De Pol (Utrechts Landschap), vlakbij zijn huis. Jos werkte zelf enige jaren als beheerder van De Pol. 'Ik loop hier dagelijks een rondje met mijn hond. Ik kan echt genieten van het samenspel tussen het bos en de seizoenen. Het bos leeft echt met de seizoenen, dat merk je als hier rondwandelt. Elk seizoen heeft een eigen geur. Ik geniet van de kleuren van de herfst. Vorst en sneeuw in de winter. De vogels in het voorjaar en de zomer. Het is allemaal prachtig!'

'Je komt hier veel verschillende vogelsoorten tegen. Zwarte spechten en raven vind ik zelf de meest opvallende. Daarnaast veel reeën. Hier en daar krab- en fourageersporen van een das. Maar behalve van de natuur geniet ik ook erg van de andere recreanten, de gezelligheid. Dat geeft zo'n bos leven!'

FOTO: HESTER HELEEN

Samenspel

Mijn Natuur is een uitgave van SBNL Natuurfonds. Maarsbergseweg 53a 3956 kv Leersum Telefoon (0318) 578357 E-mail sbnl@sbnlnatuurfonds.nl www.sbnlnatuurfonds.nl IBAN NL97 RABO 0158 7442 41

Redactie
Marlies Kolthof (eindredacteur), Simone Luijckx, Hans Siemes, Kees de Kroon en Oswin Schneeweisz. M.m.v. Manja te Velde

Foto cover
Hans Menop, Sperweruil

Foto's
Fotoarchief SBNL Natuurfonds, Hans Menop, Hester Heleen Fotografie, Rob Visser Photography, Ingrid van Biljouw, Kees de Kroon, Manja te Velde, Simone Luijckx, Landgoed Scherpenzeel, Margriet Pflug, National Gallery Londen, Agnes Booiink, Eddo Hartman, Jan van der Greef, Vrienden van Twickel, Images licensed by Ingram Image, Takahiro Hasegawa, Rob Velker. Illustratie: Kees de Vos.

Vormgeving
Aad van Dommelen (Witvorm)

Druk
Zalsman Zwolle bv

Advertentie-exploitatie
SBNL Natuurfonds

Abonnementen
Losse abonnementsprijs voor niet-donateurs 2022: € 18,- per jaar Leden van een ANV, de Jagersvereniging of de NOJG 2022: € 14,50,- per jaar Abonnementen worden automatisch verlengd. SBNL Natuurfonds hanteert één maand opzegtermijn voorafgaand aan het verstrijken van het abonnement

ISSN 2588-8692
Jaargang 5, winter 2021

Overnemen van artikelen is toegestaan met vermelding van bron, auteur en toezending van een bewijsexemplaar aan het bureau van SBNL Natuurfonds

22

Zenders geven trekvogels een gezicht

Twee keer per jaar is het een bijna magisch verschijnsel. Vogels die massaal vertrekken om een beter onderkomen te zoeken voor het naderende seizoen. Hoogleraar trekvoegeleecologie Theunis Piersma (Rijksuniversiteit Groningen) vliegt de hele wereld over om het trekgedrag van deze vogels te onderzoeken. Zenders en internationale samenwerking helpen hierbij.

12

Duurzaam linnen uit Nederland

Ooit was het waardevoller dan goud: linnen. Nederland was wereldwijd marktleider in de teelt en verwerking van vlas. Maar de tijden zijn veranderd. De teelt bleef, de spinnerijen en weverijen verdwenen. De initiatiefnemers van The Linen Project willen het bewustzijn van de werkelijke waarde van linnen vergroten en de keten terughalen naar Nederland.

38

Wordt 2022 de laatste koude winter?

Koek en zopie, bevroren snot, Friese doorlopers. Veel Nederlanders dromen nog altijd weg bij het idee van een ijskoude winter. De voortekenen wijzen momenteel op een mogelijke herhaling van 1963. Toch worden koude winters steeds zeldzamer door klimaatverandering. Een analyse over de aankomende en onze toekomstige winters door meteoroloog Reinout van den Born.

14

Herstel park Huis Scherpenzeel

Sierlijke wandelpaden slingeren door het park van Huis Scherpenzeel. De eigenaren zijn bezig het park in oude allure te herstellen. Fonds West Gelderland van SBNL Natuurfonds stak financieel een handje toe en financierde met 1.600 euro de aanleg van een beukenhaag langs de overtuin.

26

Ode aan de ultieme grensganger

Geen ander wild dier op ons halfrend beweegt zich, dankzij zijn aanpassingsvermogen en slimheid, zo gemakkelijk op de grens tussen stad en platteland, tussen mensenwereld en dierenrijk, tussen beschaving en wildernis. *Vulpes vulpes*, onze Nederlandse vos, is de ultieme grensganger. Niet alleen in het veld, maar ook in symbolisch opzicht.

In dit nummer

- 2 **Mijn Natuurmoment**
Samenspel
- 4 **Colofon**
- 7 **Voorwoord**
Lichtpuntjes
- 8 **Nieuws en beleid**
Limburg wint 4e editie De Boom van het Jaar
- 12 **Fonds West-Gelderland**
Herstel park Huis Scherpenzeel
- 14 **Is 2022 laatste kans op Elfstedentocht?**
Winters milder door klimaatverandering
- 17 **Panorama**
Het Laantje van Middelharnis
- 18 **Van Hemert tot Dingshof-Coldewij Fonds**
Beuken en hosta's vormen een schilderij
- 20 **Moment van Menop**
Winterlandschap
- 22 **Zenders geven trekvogels een gezicht**
Internationaal onderzoek naar trekgedrag
- 25 **Bij het Hek**
Valwind verbreekt zinsbegoocheling
- 26 **Ode aan de ultieme grensganger**
Over het aanpassingsvermogen van de vos
- 29 **Beestachtig spreekwoord**
Eruit zien als een goudhaantje
- 30 **Rini's Natuurroute**
Vlonderpadroute Landgoed Twickel
- 32 **Kroniek van het Dierenbos**
Tiecelijn de loef afgestoken
- 34 **Ultieme momentopnames**
De mooiste foto's van fotograaf Hans Menop
- 38 **Natuurambacht**
Duurzaam linnen volgens Nederlands recept

© Hans Menop

SBNL Natuurfonds gaat de komende jaren volop inzetten op het terugbrengen van kleinschalige landschapselementen in het buitengebied en de randen tussen stad en land. Goed voor de biodiversiteit én voor de mens!

www.sbnlnatuurfonds.nl

VOORWOORD

Lichtpuntjes

Wat was 2021 opnieuw een bijzonder jaar. Soms lijkt het of we ons van crisis naar crisis slepen en er geen licht is aan het eind van de tunnel. Stikstof, PFAS, energie, fijnstof en de winterse ervaring van Corona met nu de nieuwe omikron-variant.

En dan hebben we het nog niet gehad over de moeder aller crises: de neergang van biodiversiteit. In 2019 gaf het IPBES (Intergouvernementeel Platform voor Biodiversiteit en Ecosysteemdiensten) aan dat wereldwijd een miljoen dier- en plantensoorten met uitsterven wordt bedreigd. In een tempo dat ongekend is in de geschiedenis van de mensheid.

Een jaar later noemde het World Economic Forum biodiversiteitsverlies en het ineensstorten van ecosystemen een van de vijf grootste bedreigingen voor de mensheid. Wereldwijde intensivering van de landbouw blijft een van de grootste oorzaken van deze neergang. De Europese rekenkamer becijferde dat het in 2011 ingezette beleid en de bijbehorende financiering (8,1% van de EU begroting!) niet tot verbetering hebben geleid.

Toch zijn er lichtpuntjes! Steeds meer agrariërs schakelen om naar een extensieve manier van boeren of starten met agro-forestry. Meer mensen kopen lokaal en zijn bereid meer te betalen voor een lekker stukje vlees en groenten en fruit. Het is kleinschalig, maar misschien is dat wel hoe de kentering wordt ingezet.

We zien dat ook terug in de door SBNL Natuurfonds ondersteunde projecten. Eind november was ik aanwezig bij de première van de documentaire 'Paradijs voor de Patrijs'. Een prachtige registratie over de gezamenlijke inspanning van boeren, burgers en buitenlui die, ondersteund door gemeente en gulle gevers, de schouders eronder hebben gezet. Want de patrijs, ooit in Nederland een bekende verschijning, moest terugkeren in het Montferland!

Dankzij de aanleg van keverbanken, vogelakkers en akkerranden is de leefomgeving van de patrijs enorm verbeterd. En die van de mensen erbij. Over de nieuwe fietsroutes genieten zij mee van de kleurenpracht. Van dit soort initiatieven gaat ons hart sneller kloppen. Daarom gaan we de komende jaren volop inzetten op het terugbrengen van kleinschalige landschapselementen in het buitengebied en de randen tussen stad en land. Goed voor de biodiversiteit én voor de mens! Graag zetten we daar samen met u de schouders onder.

Met deze lichtpuntjes in gedachten wenst ons voltallige team en bestuur u warme kerstdagen toe en een sprankelend en gezond 2022!

Manja te Velde
Directeur SBNL Natuurfonds

Foto: Rob Visser Photography

Limburg wint 4e editie De Boom van het Jaar

BOOM
van het jaar
verkiezing

De Limburgse lindeboom naast de pastorie in Maasniel heeft de 4e editie gewonnen van de verkiezing van De Boom van het Jaar. Limburg wist 4.334 stemmen binnen te halen en versloeg daarmee de naaste concurrenten: de Rotterdamse Breytenbachboom kreeg 3.626 stemmen, de Kastelein van Oudelande (Zeeland) vergaarde 1.480 stemmen. In totaal werden 12.868 stemmen uitgebracht.

Omdat het dagblad Trouw als mediapartner voor de verkiezing was weggefallen, heeft SBNL Natuurfonds extra ingezet op een actieve campagne via sociale media. Hierdoor raakten niet alleen regionale en lokale media, maar ook de lokale gemeenschap op diverse plaatsen in het land intensief betrokken bij hun genomineerde boom. Het totaal aantal uitgebrachte stemmen was daardoor vergelijkbaar met vorig jaar. In de eerste weken van de verkiezing ging

Friesland aan kop. De nominatie van de Poppebeam van Jubbega, de boom die volgens de legende zielen van ongeboren kinderen herbergt, genereerde lokaal enorm veel enthousiasme. Het Historisch Informatiepunt Jubbega wist niet alleen de regionale omroep en lokale media, maar ook de gemeente Heerenveen mee te krijgen in de strijd om de winst. Na een paar weken verstomden de Friese stemmen echter.

De Kastelein van Oudelande die een cruciale rol speelde bij het redden van levens tijdens de Watersnoodramp van 1953, nam de leiding over. Ook hier speelde de lokale gemeenschap, samen met de regionale omroep, lokale media en de gemeente Borsele een belangrijke rol bij het winnen van stemmen. Er verscheen een groot bord naast de boom met een onmiddellijke mogelijkheid tot stemmen via een QR-code. Lokale horeca en hotels deelden posters van de boom op hun ramen.

In de laatste weken werd het stuivertje wisselen tussen de Zuid-Hollandse gemeente Rotterdam en de Limburgse gemeente Roermond. Beiden gemeenten mengden zich actief in de strijd. In de laatste week, waarin traditiegetrouw de stemmenteller wordt verwijderd van de website om de strijd extra spannend te maken, wisten de Limburgers de winst alsnog ruim naar zich toe te trekken. De boom kreeg zelfs ruggensteun van de Limburgse bierbrouwer De Lindeboom die kratjes bier verlootte onder mensen die de boom in Maasniel actief deelden op sociale media.

De lindeboom naast de pastorie is daarmee de Nederlandse inzending voor de Europese verkiezing Tree of the Year die in februari 2022 zal plaatsvinden. Meer hierover leest u op: www.treeoftheyear.org. Kijk voor de volledige uitslag van de Nederlandse verkiezing op: www.deboomvanhetjaar.nl.

Nederlandse bosoppervlakte neemt af

Foto: Margriet Pflug

Iedereen een Boom deelt bomen uit

Provincie Overijssel, Landschap Overijssel en zes gemeenten organiseren deze winter opnieuw boomdeeldagen voor bomen en bosplantsoen. Dit initiatief ontstond na een besluit van Provinciale Staten van Overijssel in 2018 om voor elke inwoner van de provincie, 1,1 miljoen in totaal, een boom te willen planten. De betrokken organisaties zijn verenigd in Iedereen een Boom.

De provincie Overijssel zoekt locaties, donaties, concrete ideeën en inwoners die willen helpen planten en verzorgen. Zij doet daarbij ook een beroep op

grondeigenaren die op hun erf ruimte hebben voor een landschapselement, dat de lokale biodiversiteit en landschapsstructuur kan versterken. Het plantmateriaal, waarvoor een beperkte eigen bijdrage wordt gevraagd, is te bestellen via onderstaande link. In de winter worden de planten op twee verschillende data op vaste uitgifte-locaties uitgedeeld. Tot op heden zijn al meer dan 65.000 bomen en andere landschapselementen aangeplant. Meer informatie en de voorwaarden vindt u op: www.iedereeneenboom.nl.

De oppervlakte bos in Nederland is in de afgelopen vier jaar met 1.925 hectare afgenomen. Dat blijkt uit een recente analyse van Wageningen Environmental Research. De onderzoekers zien minder netto-ontbossing dan in de jaren daarvoor, maar vooral de aanplant van nieuw bos blijft achter. Nederland heeft momenteel 363.800 hectare bos. Dat is vergelijkbaar met het niveau van 1990.

In Nederland wordt ontbossing onder andere veroorzaakt door het weghalen van bomen om meer open natuur te creëren, zoals heidelandschappen. Daarnaast wordt er gekapt vanwege het aanleggen van woonwijken en het verbreden van wegen. Bij bomenkap voor houtproductie of bij ziektes, zoals essentaksterfte, verdwijnt er doorgaans geen bos. Meestal worden op dezelfde plek nieuwe bomen aangeplant.

Ondanks dat er de afgelopen jaren minder bos is verdwenen, komt er nog maar weinig bos bij. De snelheid waarmee nieuw bos aangeplant wordt, ligt zelfs op het laagste punt in de afgelopen 50 jaar. De analyse door Wageningen Environmental Research is gedaan op basis van een nieuwe topografische kaart van Nederland, die veranderingen in landgebruik weergeeft. De kaart wordt iedere 4 jaar geüpdatet.

BRON: WAGENINGEN UNIVERSITY & RESEARCH, 30/11/2021

Foto: Hans Menop – Kooiplas Vriezenveen

VRIJWILLIGERS GEZOCHT VOOR ONZE TERREINEN

Bent u graag buiten en wilt u meewerken om onze gebieden nog mooier te maken? Dat kan, want bij SBNL Natuurfonds zijn wij altijd op zoek naar nieuwe vrijwilligers op het gebied van educatie, activiteiten, beheer en monitoring. Hiervoor kunt u zich aanmelden bij onze terreinbeheerder via sbnl@sbnlnatuurfonds.nl. Houd voor activiteiten op onze terreinen de website en nieuwsbrief in de gaten.

© Ingrid van Biljouw

Toename van broedvogels in Nederlandse bossen

Er is in Nederland een toename van kenmerkende broedvogels in bossen sinds 1990. Vóór 2009 was de trend nog stabiel, maar de laatste 12 jaar is de trend significant toenemend. De cijfers zijn gebaseerd op 27 indicatorsoorten. Daarvan gaan er 13 vooruit en 8 achteruit in populatieomvang sinds 1990. Zes soorten zijn stabiel.

Broedvogels worden met name veel aangetroffen in oude bossen op goed gebufferde, rijke bodems. Naaldbossen op arme zandgronden zijn vaak minder soortenrijk. Afhankelijk van de bodem, omgevingsinvloeden, de leeftijd van het

bos en het beheer spelen verschillende processen in op de samenstelling van de broedvogelpopulaties. De aanleg van nieuwe loofbossen is gunstig voor bosvogels, vooral voor soorten die ook veel in struweel voorkomen. Veroudering van het bos is daarentegen weer gunstig voor kroon- en holenbroeders.

Enkele soorten die in oudere bossen leven, vertonen een achteruitgang, waaronder fluiter en zwarte specht. Predatie door de in opkomst zijnde boommarter is bij de zwarte specht en havik ook een mogelijke oorzaak van de neerwaartse trend. Ook enkele vogelsoorten van naaldbos zoals

de kuifmees en zwarte mees nemen in aantallen af, mogelijk door omvorming van naaldbos naar loofbos. Roofvogels zoals buizerd, havik en sperwer nemen toe in bossen in Laag Nederland, maar nemen af in bossen op hoge zandgronden, omdat ze daar weinig voedsel van goede kwaliteit vinden en omdat ze vaak nestelen in naaldbomen die nu vaker gekapt worden.

BRON: COMPENDIUM VOOR DE LEEFOMGEVING, 30/11/2021

ABONNEMENTSPRIJS STIJGT PER 1 JANUARI 2022

De abonnementsprijs voor Mijn Natuur wordt per 1 januari 2022 verhoogd. De prijsstijging is, naast indexering, inherent aan hogere papierkosten en een verhoging van de portokosten per 1 januari. De abonnementsprijs voor niet-donateurs wordt 18 euro. Leden van agrarische natuurverenigingen, de Jagersvereniging en NOJG gaan 14,50 euro per jaar betalen. Donateurs van SBNL Natuurfonds ontvangen het blad gratis.

GIFTEN

In het derde kwartaal van 2021 ontvingen wij giften van € 100, € 500 en een van € 5.000. Ook hebben velen ons weer verrast met een extra ruime donateursbijdrage. Wij zijn hen erkentelijk voor hun trouwe steun.

Wist u dat u (middel)grote bedragen

fiscaal kunt aftrekken? Dat kan door vijf jaar lang een vast bedrag te schenken. U trekt uw gift vervolgens af van de inkomstenbelasting. Wilt u een periodieke schenking doen, neem dan contact met ons op. Wij regelen dit voor u. SBNL Natuurfonds is erkend als ANBI en draagt over de ontvangen giften geen belasting af.

Succesfactoren moerasnatuur op voormalige landbouwgrond

In de laatste decennia zijn veel nieuwe moerasgebieden aangelegd op voormalige landbouwgrond. Vaak ontwikkelt de natuur zich daar in eerste instantie spectaculair, maar in veel gevallen neemt de biodiversiteit na een poosje weer af. In een recent afgerond onderzoek van onder meer de Radboud Universiteit en het NIOO-KNAW is bepaald welke factoren bepalend zijn voor het succesvol omzetten van landbouwgrond naar soortenrijke moerassen.

Voor het onderzoek is een analyse gemaakt van 12 moerasgebieden, verspreid over Nederland. De onderzoekers bemonsterden

de bodem en vegetatie en bepaalden in het laboratorium de fysisch-chemische samenstelling. De 12 moerassen verschillen sterk van elkaar. Wat ze gemeen hebben, is hun betekenis voor riet- en moerasvogels.

De manier waarop een voedselrijk moeras zich ontwikkelt, hangt onder meer af van de hoeveelheid fosfaat in de bodem, het waterpeil en de begrazing. Als er teveel fosfaat in de bodem zit, kunnen soorten als pitrus en liesgras gaan domineren, wat ten koste gaat van de gewenste pioniersvegetatie. Verder bleek dat gebieden met een sterk schommelend zomer- en winterwaterpeil het grootste aantal pionier-broedvogels en moerasvogels aantrokken. Ook begrazing

blijkt van grote invloed op het voorkomen van verschillende vogelsoorten.

Om het mogelijke succes voor de ontwikkeling van voedselrijke moerassen in te schatten, is vooronderzoek belangrijk. Zo ontstaat inzicht welke vegetatie er verwacht kan worden en welk beheer daarbij past. Begrazing of maaibeheer is gunstig voor de ontwikkeling, maar te veel begrazing, door bijvoorbeeld ganzen, kan ook remmend werken. Het plaatsen van een raster of het droog laten vallen van het riet kan dan helpen. In sommige gevallen is het zinvol om riet aan te planten.

BRON: NATURE TODAY, 30/11/2021

UPDATE PROJECTEN SBNL NATUURFONDS

Ook komend jaar zal SBNL Natuurfonds weer prachtige projecten ondersteunen. Onze twee onafhankelijke beoordelingscommissies zijn druk met het beoordelen van alle aanvragen. Dat zijn er dit jaar best veel! Voor het Fonds West-Gelderland kwamen zeven aanvragen binnen. Het Van Hemertfonds ontving dertien aanvragen.

De termijn voor het indienen van een aanvraag voor het J.H. van Beuningenfonds en het Nora Croin Michielsen Fonds werd verlengd. Na de verlenging ontving SBNL Natuurfonds negen aanvragen voor een bijdrage aan wetenschappelijk onderzoek op het gebied van fauna en natuurbeheer.

In 2016 heeft SBNL Natuurfonds bijgedragen aan een bijenstal in de dorpsboomgaard van Heino t.b.v. voorlichtingsfunctie en educatie.

Herstel park Huis Scherpenzeel in oude allure van rond 1860

Sierlijke wandelpaden slingeren door het park van Huis Scherpenzeel. De eigenaren zijn bezig het park in oude allure te herstellen. Fonds West Gelderland van SBNL Natuurfonds stak financieel een handje toe.

‘Ons park lijkt op het Vondelpark in Amsterdam, het dateert uit dezelfde tijd en heeft dezelfde vormen.’ Zo omschrijft Meta Daniëls van de Stichting Landgoed Scherpenzeel het 40 hectare grote park dat aansluit op het romantische, wit gepleisterde Huis Scherpenzeel (een Rijksmonument) en het bijbehorende huispark. In stapjes brengt de stichting, samen met medebeheerder Gelders Landschap, dit park terug in de staat van rond 1860. Toen vormde tuinarchitect Samuel van Lunteren het strakke rechtlijnige Franse geheel om in een romantisch park in Engelse stijl.

LANDGOED IS 650 JAAR OUD

Landgoed Scherpenzeel is meer dan 650 jaar oud en telt ca. 1.000 ha. Het Huis Scherpenzeel plus het huispark is in 1975 overgedragen aan de gemeente om er het gemeentehuis in te vestigen. De gemeente heeft beide in 2005 in erfpacht uitgegeven aan het Geldersch Landschap & Kasteelen.

Iedere bocht verrassend

Meta Daniëls pakt er een oude tekening bij om te laten zien hoe hij dat deed.

Voor al de slingerende wandelpaden in het weelderige groen vallen op. ‘Heel knap hoe hij ervoor zorgde dat je na iedere bocht een heel verrassend kijkje krijgt, een totaal ander perspectief. Echt bijzonder’, beschrijft zij. Niet voor niets is het park een gemeentelijk monument. Van Lunteren, in die tijd een veelgevraagd ontwerper, zorgde ook voor de komst van enkele fraaie gebouwen zoals een koetshuis en een fraaie theekoepel aan de Lunterse Beek. Om daar te komen tekende hij een monumentale bomenlaan, die inmiddels weer goed begaanbaar is gemaakt.

← De eerste herfst van de beukenhaag (rechts) langs het pad, dat SBNL Natuurfonds via haar Fonds West Gelderland financierde. De haag is nog bijna niet te zien.

Nazaten

Het omringende landgoed (zonder huis en huispark) is familiebezit. De tien eigenaren van het Landgoed Scherpenzeel zijn verre nazaten van de invloedrijke VOC-koopman, onroerendgoedhandelaar en muntmeester Johannes Sebastiaan van Naamen, die het landgoed in 1793 kocht. De tien hebben een stichting opgericht om zo het landgoed als geheel te kunnen blijven beheren. Daarbij staan goed natuur- en landschapsbehoud en behoud van de landbouw centraal, naast rendement. Maar ook cultuurhistorie is een belangrijk element. Daar past het opknappen van het park bij. In de loop der jaren was het samen met de gebouwen sleets geraakt, maar gelukkig was de oorspronkelijke aanleg nog aanwezig. Om de schoonheid daarvan weer te kunnen beleven is herstel nodig.

Biologische overtuin

De aanpak van de zogeheten overtuin is onderdeel van het restauratieproject. Die 1,7 hectare overtuin sluit aan op de moestuin, waar nu een aantal buurtbewoners eigen groente en fruit telen. Wel met in achtname van regels, zoals geen gewassen of struiken die hoog opgroeien, want de zichtlijnen van de parkaanleg moeten in stand blijven. ‘Het is steeds overleggen, maar er is veel begrip’, constateert Meta Daniëls. De moestuiniers zijn tegelijk vrijwilligers die zich inzetten voor het onderhoud van het park. In de overtuin komt een professionele biologische tuinderij. De tuinder is al gevonden. Het wachten is nu op de vergunning van de gemeente voor de bouw van een werkloods en een kas. ‘Dat komt ongetwijfeld in orde’, verwacht zij.

Beukenhaag dankzij fonds

Fonds West Gelderland van SBNL Natuurfonds financierde met 1.600 euro alvast de aanleg van een beukenhaag langs de overtuin. Geen groot bedrag, maar de stichting is er blij mee. ‘Bij elk onderdeel van een project moet je eerst zorgen voor geld. Mensen denken dat de instandhouding van een landgoed vanzelfsprekend is en dat landgoedeigenaren geld genoeg hebben. Dat is natuurlijk niet zo. Je moet echt je best doen om het geheel te financieren, deels met eigen geld, maar

Het romantisch wit gepleisterde Huize Scherpenzeel in wintertooi. Op de foto staat de westvleugel.

De theekoepel die tuinarchitect Samuel van Lunteren aan eind van het park bij de Lunterse Beek situeerde.

vooral ook met geld van de overheid en sponsoren’, vertelt Meta Daniëls.

Dreiging van een rondweg

Ze beklemtoont de betekenis van het park (en het huis) voor het dorp Scherpenzeel. De twee zijn met elkaar vergroeid. De eigenaren doen er alles aan om het landgoed in stand te houden. Dat is niet vanzelfsprekend. Zo was er een plan voor de komst van een ‘rondweg’ die het park zou doorsnijden. Dat plan werd uiteindelijk de aanleiding voor een grondige restauratie van het park.

De inwoners van Scherpenzeel maar ook

de recreanten zijn blij dat de rondweg niet doorging. Park en landgoed met wandel- en ruitersporen zijn een el dorado voor de gemeenschap. Meta Daniëls: ‘Onze ouders dachten in de jaren vijftig, bij de wederopbouw, dat de tijd van landgoederen voorbij zou zijn. De grond zou gaan naar de boeren, naar woningen en industrie. Hoe anders kijken we er nu naar?! We doen er nu juist alles aan om het landgoed in stand te houden. De waardering voor ‘groen’ is enorm toegenomen.’

TEKST: HANS SIEMES

FOTO’S: LANDGOED SCHERPENZEEL

Wordt de winter van 2022 de laatste historisch koude winter?

Koek en zopie, bevroren snot, Friese doorlopers en een door oma gebreide kriebelsjaal. Veel Nederlanders dromen nog altijd weg bij de romantische beelden van bevroren meren en kanalen. Zodra de weerman een paar nachten met strenge vorst aankondigt, richten alle ogen zich op Friesland. Giet it oan? In werkelijkheid wordt de kans op een Elfstedentocht ieder jaar kleiner. ‘Ik hoop dat we nog één of twee echte winters meemaken, het kan nu nog. Als we tien jaar verder zijn, is het waarschijnlijk gedaan’, vertelt meteoroloog Reinout van den Born.

Hoe koud een winter is, kun je objectief meten. Ieder jaar, sinds het begin van de metingen in 1901, wordt het zogeheten Hellmangetal berekend. Hoe meer ijskoude etmaalgemiddelden onder het vriespunt, hoe hoger het Hellmangetal. Het jaar 1947 is nog altijd de onbetwiste nummer één met

een Hellmangetal van 348,3. Het jaar 2014 scoorde een 0. Geen enkel etmaalgemiddelde tussen 1 november 2013 en 31 maart 2014 eindigde onder het vriespunt. In de top 10 van zachtste winters ooit gemeten staat er zes uit deze eeuw. Het jaar 2010, de koudste winter van deze eeuw, komt niet verder dan plaats 32 op de ranglijst

met een Hellmangetal van 94,7.

Seinen op groen

Maar als weerman Reinout van den Born, redactiefchef bij weer.nl, vertelt over de herfst van 2021, dansen er plotseling lichtjes in zijn ogen. Wat blijkt? Alle seinen staan op groen

voor een ijskoude winter. ‘Ik heb net een serie geschreven over de winter van 1963. De omstandigheden in de aanloop naar de komende winter zijn bijna gelijk aan toen. Het poolgebied is ook deze keer al vrij vroeg helemaal dichtgevroren. Dat betekent dat de wind minder lang uit die richting hoeft te waaien, voordat de kou bij ons is. Als het er nog een keer van zou kunnen komen, is het dus deze winter wel. De achtergrondsituatie is alleen anders, we leven in een andere wereld. Daarom ben ik benieuwd, wat er gebeurt als er, net als toen, zeven weken lang een oostelijke of noordoostelijke wind waait. Hebben die koude winden dan nog hetzelfde effect? Of duurt het langer, voordat het echt winter wordt?’

Meteoroloog Reinout van den Born, hier onder winterse omstandigheden op Terschelling, doet al zo’n 10 tot 15 jaar lang jaarlijks een voorspelling voor het komende winterseizoen.

Wat beter opletten

Van den Born doet al zo’n 15 tot 20 jaar lang jaarlijks een voorspelling voor het komende winterseizoen. ‘80 van de 100 winters zijn zacht, dus die zijn gemakkelijk te voorspellen. De winters die afwijken, zijn veel interessanter. Ik probeer telkens te achterhalen hoe de drukverdeling in de winter zal zijn. Dat bepaalt of het een koudere of warmere winter zal zijn dan normaal. En in welk deel van de winter het warmere of koudere weer valt. Als je dan, zoals nu, in dezelfde aanloop terechtkomt als een van de grote winters uit het verleden, moet je natuurlijk wel even wat beter opletten’, voegt hij er met een glimlach aan toe.

Kettingreactie

De zachtere winters zijn volgens de meteoroloog een direct gevolg van de opwarming van de aarde. Van Den Born: ‘Klimaatverandering is een ingewikkeld complex, een kettingreactie. Kijk je naar de stijging van CO₂ in de atmosfeer, dan is deze goed voor slechts één graad temperatuurstijging. Maar door de opwarming smelt het ijs op de polen, dat normaal gesproken voor afkoeling van de aarde zorgt. De permafrost in het hoge noorden smelt ook, waarbij methaan vrijkomt, een veel schadelijker broeikasgas dan CO₂. Door langere periodes van droogte verdampt er minder vocht op het land. Ook die verdamping heeft een verkoelend effect. Door de droogte wordt de kans op bosbranden groter. En het zeewater wordt warmer, met alle gevolgen van dien.’

Gemiddeld genomen zullen onze winters dus steeds milder worden, en later beginnen. ‘Als de Noordelijke IJszee niet

bevroren is, scheelt dat 10 tot 15 graden. Alleen als hij vroeg dichtvriest, heb je kans op een strenge winter.’ Toch is de invloed van de klimaatverandering op het weer in Noordwest-Europa tot op heden geringer dan in Rusland of Canada. ‘Ons weer komt overwegend van de oceaan. Daardoor zijn we in feite beschermd tegen extreme temperatuurschommelingen. Gemiddeld genomen wordt het Nederlandse weer zelfs nog steeds iets natter.’

Puzzelstukjes

Welke invloed de klimaatverandering op de komende winter zal hebben, kun je volgens de meteoroloog pas achteraf concluderen. ‘Als deze winter hetzelfde verloopt, weet je dat een eenzelfde beginsituatie dus nog steeds tot een koude winter leidt. Als dat niet zo is, kan dat betekenen dat je in de toekomst moeilijker tot een betrouwbare seizoenverwachting komt. Waren de details anders, waardoor het weer anders uitpakte? Of kwam het door klimaatverandering, omdat we nu domweg op een ander niveau beginnen? Ik verwacht zeker geen kopie van de winter van ’63, want toen vielen veel puzzelstukjes precies op de goede plek. Het weer is grillig, dus er zullen altijd wel wat verschillen zijn.’

Zwakste niveau in 1.000 jaar

In februari van dit jaar wezen internationale onderzoekers op nog een ander effect van de opwarming van de aarde: de Warme Golfstroom was volgens onderzoekers op het zwakste niveau in 1.000 jaar. Van den Born: ‘De Golfstroom moet je zien als een constante transportband die warm water vanuit de Golf van Mexico naar het noordelijke deel van de Oceaan brengt.

Omdat het water daar relatief zout is, zakt het na afkoeling naar de bodem, waarna het langs de oostkust van de Verenigde Staten terugstroomt. Maar omdat het zee-ijs smelt, komt er steeds meer zoet water in het noorden van de oceaan terecht. En daardoor wordt die transportband zwakker.' Aan de hand van onderzoek aan bodems en ijskernen hebben wetenschappers vastgesteld dat er meerdere periodes zijn geweest waarin de Warme Golfstroom helemaal stilviel. Dat leidde toen tot plotselinge weers-

veranderingen waardoor de winters drie tot vijf graden kouder werden.

Maar volgens de meteoroloog is het maar zeer de vraag of het effect deze keer hetzelfde zou zijn. '95 procent van de warmte in Nederland komt niet van het water, maar via de wind die over het water heen waait. Die wind komt vaak uit de omgeving van de Azoren, waar de Warme Golfstroom helemaal niet stroomt. Daarnaast zijn er berekeningen gemaakt van al het nog aanwezige

ijs rond Groenland. En of dit, als het allemaal smelt, voldoende zoet water oplevert om de Warme Golfstroom tot stilstand te brengen. De conclusie was dat dat eigenlijk al niet meer kan. Ik denk in ieder geval niet dat wij het nog gaan meemaken. En ondertussen warmt Nederland steeds verder op. Dus je gaat nooit meer terug naar dat vroegere niveau van ijskoude winters.'

TEKST: MARLIES KOLTHOF

FOTO'S: MARGRIET PFLUG EN SIMONE LUIJCKX

PANORAMA – AFLEVERING 9

In de rubriek Panorama laat Oswin Schneeweisz zich vrijmoedig inspireren door bekende en minder bekende landschapsportretten.

Voederbomen

In het Laantje van Middelharnis zou ik eeuwig willen wandelen. Met dat prachtige uitzicht over de weilanden. Ik zou stiekem achter een boom gaan staan en de laatste roddels afuisteren van de twee dames die staan te keuvelen. Ik zou een gesprekje met de jager aanknopen, die met zijn hond onderweg is om een paar hazen te schieten. En het licht zou altijd zo moeten blijven als Hobbema het schilderde.

Ik zou natuurlijk kunnen afreizen naar Zeeland om met eigen ogen te zien wat er nog van over is, maar Dik Limburg (NRC Handelsblad) was mij een half jaar geleden voor. Hij zag hoe het pad is bestraat, de sloot is gedempt en die kenmerkende bomen zijn verdwenen. De St. Michaëlskerk staat er nog, maar rijtjeshuizen onttrekken de kerk aan het zicht, zodat niet te zien is dat de toren in 1811 zijn leuke peervormige

spitsje heeft verloren. Ook het oude raadhuis met torentje, rechts van de kerk, staat er nog, maar is evenmin te zien. Het gebouw met de rode dakpannen rechts is een meestof, een fabriekje waar rode verfstof werd gemaakt van meekrapwortels. Het heeft daar tot omstreeks 1879 gestaan. Het Laantje van Middelharnis is een doorsnee weg geworden, met verkeersborden en stoplichten en oversteekpaden.

Geef mij maar de illusie. Laat mijn Laantje van Middelharnis maar bestaan in het schilderij, alsof er geen graaf- en zaagmachines door het landschap zijn gegaan. Het is een vreemd schilderij, surrealistisch bijna. Dat heeft alles te maken met die rare bomen aan weerszijde van het laantje. Hoge, kale bomen met dunne kronkelende stammen die slechts in de top wat blad dragen. Ze werpen licht op een gebruik

dat zo goed als verdwenen is. Het zijn vermoedelijk zogenaamde voederbomen. Om de snel groeiende stedelijke bevolking van vlees te voorzien en ter bevoorrading van de snel groeiende vloot, kwam er steeds meer vee kwam in de wei te staan. Voor al dat vee was extra voedsel nodig, in de vorm van twijgen. Zo verkregen die bomen van Hobbema hun rare staakvormige voorkomen. Ze werden vaak en hoog opgesnoeid, wat resulteerde in die dunne stam zonder takken en bladeren.

Het Laantje van Middelharnis heeft zijn onschuld definitief verloren, want wat de schilder onbedoeld vastlegde was in feite de vroege overgang naar intensieve veeteelt. En we weten nu allemaal waar dat de wereld heeft gebracht.

TEKST: OSWIN SCHNEEWEISZ

AFBEELDING: NATIONAL GALLERY, LONDEN

Schilderen in het landschap met rode beuken en hosta's

Kunst, natuur en landschap. Ze komen samen in het kunstwerk Het Gazebo van Diepenheim. 136 rode beuken en meer dan duizend hosta's geven het Twentse landschap een speciale dimensie.

Kun je in het landschap schilderen met bomen en planten? Jazeker. Er is zelfs een speciale kunststroming voor: land art. De in 2002 overleden Belgische beeldend kunstenaar Urbain Mulkers schiep met hosta's en rode beuken zo'n natuur- en landschapskunstwerk in Twente. Hij noemde zijn levende kunstwerk uit 1998 Het Gazebo, Italiaans voor een prieel of ander bouwsel dat schaduw biedt. Dat hij in Diepenheim terecht kwam was geen toeval. Het stadje ontplooit zich al sinds het begin van de jaren '80 als kunststadje. Met inmiddels een eigen kunstpodium, negen kunstenaars-

tuinen, een theater, en meerdere galerieën. Urbain Mulkers kwam in contact met de Kunstvereniging Diepenheim en daaruit vloeide zijn landschapskunsttuin voort.

Funeste droogte

De hete en kurkdroge zomers van 2018, 2019 en 2020 waren funest voor ongeveer de helft van de 1250 verschillende hosta's. Het kunstwerk leek verloren te gaan. SBNL Natuurfonds doneerde 10.000 euro, afkomstig van de Stichting Behoud Landschap Overijssel, en redde, samen met andere geldschietters, Het Gazebo van Diepenheim. Het was voor het eerst dat

SBNL Natuurfonds geld beschikbaar stelde voor een kunstproject. Kijkend naar de nadrukkelijke relatie met landschap en natuur is die toekenning in dit geval logisch.

'We zijn buitengewoon ingenomen met die bijdrage', stelt Annelien Dam, die bij kunstpodium Drawing Centre Diepenheim de communicatie verzorgt. Het Centre is de opvolger van de Kunstvereniging Diepenheim. Het kunstpodium is gericht op hedendaagse tekenkunst en heeft ook de negen tuinen onder zijn hoede. Daaronder de Boomtuin van Jeroen Kooijmans die in 2020 meedong naar de titel Boom van het

Iedereen kan een kijkje nemen in de tuin. Deze is gratis toegankelijk, net als de andere acht tuinen van het Drawing Centre. Een wandelroute en een fietsroute, te koop bij het kunstpodium en bij de nabijgelegen VVV, voeren onder meer langs het Gazebo.

Wandelend publiek tussen de hosta's bij de heropening van de tuin

PODCAST EN WORKSHOPS VOOR JEUGD

Een deel van het geld, dat SBNL Natuurfonds beschikbaar stelde voor het Gazebo, is gegaan naar educatie. Leerlingen uit het basis- en voortgezet onderwijs in de gemeente Hof van Twente, waartoe Diepenheim behoort, krijgen workshops en luisteren naar een door kinderen gemaakte podcast. Daarin vertellen ze in hun eigen woorden hoe ze de tuinen van Drawing Centre Diepenheim zien en beleven. Allemaal bedoeld om hun interesse te wekken voor kunst, voor de tuinen en voor natuur en het landschap.

Jaar. Via dat evenement kwam het kunstpodium op het idee om een aanvraag te doen bij SBNL Natuurfonds voor het herstel van de 'hostatuin' en een irrigatiesysteem om te verhinderen dat de planten tijdens droge periodes opnieuw sneuvelen.

Duizend tonen groen

Urbain Mulkers was vooral in België gerenommeerd en had een passie voor cartografie: hij maakte kunstzinnige collages van landkaarten. Hij was bovendien gefascineerd door hosta's, waarvan hij in zijn eigen tuin een indrukwekkende verzameling aanlegde. De hosta, ook wel aangeduid als hartelie, kent wereldwijd meer dan 1.000 mengvormen (hybrides) uit zo'n 45 verschillende soorten van verschillende kleur en grootte. De plant is vooral geliefd vanwege de vele groene tinten en de duidelijk zichtbare nerven in het blad.

Dat groen en de nerven intrigeerden Urbain Mulkers. Hij zag in de nerven het lijnenspel dat ook in zijn cartografisch werk tevoorschijn komt. Maar evenzeer was hij geboeid door de kleur, waarmee hij zijn eigen landschapsschilderij Het Gazebo bejubelt. 'Het is opgebouwd uit duizend tonen van groen. Alle denkbare tinten en tussentinten van groen, donkergroen, lichtgroen, blauwgroen, chartreuse, teergroen, geelgroen, dof, glanzend, berijpt en gepanacheerd vormen het palet van de schilder. Oneindig veel meer dan een schilder ooit met verf zou vermogen, creëren de natuurlijke kleuren van de plant het meest omvattende gamma van het groen', aldus Urbain Mulkers.

Fonkelend schilderij

De hosta's plantte hij in een patroon, dat lijkt op een hostablad. De paden van

boomschors vormde hij als de nerven van de plant. 136 rode beuken vormen de massieve omlijsting van het schilderij. Rood omdat ze een scherp contrast geven. Ze staan keurig gegroepeerd in een dubbele rij, steeds op dezelfde afstand van elkaar. De beuken spelen ook een rol in het kleurenspeel van de hosta's. 'Het invallend licht, gefilterd door het bladerdek van de beuken, doet het schilderij fonkelen', bezong de Belgische kunstenaar zijn creatie. Vanaf een nieuw kunstwerk – het MONOMET van Lucas Lenglet, gemaakt uit cortenstaal – is Het Gazebo vanaf een hoogte te bewonderen.

Schoffelen en slakken

De Nederlandse Hosta Vereniging onderkent het belang van deze hostaverzameling. Ze geldt als nationaal referentiekader. Vrijwilligers van deze vereniging zorgen samen met vrijwilligers uit Diepenheim voor het onderhoud van de tuin: van schoffelen tot slakken vangen. Allemaal nodig om de bijzondere verzameling in stand te houden.

TEKST: HANS SIEMES

FOTO'S: AGNES BOOIJINK EN MANJA TE VELDE

MOMENT VAN MENOP

*En kalm in koude avondlust
bij 't soet gesching* der mane
reikhalst sierlijk wendend op het meer
de talmende zwane*

*En onbewust bemint hem 't meer
en streelt zijn blanke veder
en klatert zacht en spiegelt hem
zo teer zijn beeltnis weder*

*De Zwane, 2e (bewerkt)
en 4e couplet
Albrecht Rodenbach*

gesching is schijnen*

Grutto

Global Flyway Network geeft inzicht in trekgedrag, verspreiding en broedsucces van trekvogels

Twee keer per jaar is het een bijna magisch verschijnsel. Vogels die massaal vertrekken om een beter onderkomen te zoeken voor het naderende seizoen. In de herfst vluchten ze voor winterkou en gevreesde voedselschaarste. En in de lente, alsof ze heimwee hebben, keren ze weer om. Het is een fenomeen dat hoogleraar trekvoegeleecologie Theunis Piersma (Rijksuniversiteit Groningen) mateloos fascineert. Hij vliegt de hele wereld over om trekgedrag te onderzoeken. ‘Internationale samenwerking is cruciaal. Door op wereldschaal te denken verwerf je een veel breder inzicht, ook in onze eigen situatie.’

Succes is betrekkelijk

Dat het met sommige trekvogelsoorten slecht gaat, is geen nieuws. Maar ook het succes van een soort die bejubeld wordt, is volgens Piersma betrekkelijk. ‘Neem de lepelaar’, legt hij uit. ‘Kijk je naar 1960, het absolute dieptepunt, dan heeft die vogel een fantastische comeback gemaakt. Momenteel tellen we in Nederland meer dan 3.000 broedparen, dus dat is mooi. Maar als je weet hoe het vroeger was, is het eigenlijk nog steeds vrij pover. Een waterrijk land als Nederland heeft een enorm potentieel om lepelaars te herbergen. Maar in de Waddenzee zien we dat een kolonie al heel snel volloopt. Het aantal jongen per jaar wordt dan kleiner en die jongen hebben een slechtere conditie. Inmiddels weten we dat dat komt door voedselgebrek. Te weinig jonge platvis in de Waddenzee.’

Klimaatverandering heeft het trekgedrag van vogels beïnvloed. Sommige soorten trekken helemaal niet meer, andere trekken op een ander tijdstip of naar een ander gebied. ‘Klimaatverandering op zich is voor vogels niet zo’n probleem. Ze kunnen vliegen, dus ze zoeken de plaats met het meeste voedsel. Wat wel een probleem is, is de biotoopbeschikbaarheid. Daar waar het misgaat, komt dat doordat klimaatverandering biotopen laat verdwijnen of ingrijpend verandert.’

Levensbloed

Theunis Piersma is oprichter van het Global Flyway Network, waarbinnen wetenschappers wereldwijd data verzamelen en onderzoek verrichten. ‘Die internationale samenwerking is mijn levensbloed. Je bent razendsnel

‘Dankzij flyway-onderzoek toonden we aan dat veel te weinig jonge vogels de eerste levensfase overleven.’

op de hoogte van wat er in de andere flyways gebeurt. Vergelijk je verschillende grutto-soorten, dan zie je je eigen populatie in een breder perspectief. Daardoor leer je over de ‘technische’ aspecten van de trek, maar je ontdekt ook waar de problemen zitten. Jarenlang werd bijvoorbeeld gezegd dat de jacht de oorzaak was van de teruggang van de grutto, maar dankzij flyway-onderzoek konden we aantonen dat het probleem bij ons zat. Veel te weinig jonge vogels overleven op ons boerenland die eerste levensfase.’

Objectief beeld

Om een beeld te krijgen van het trekgedrag van vogels, worden individuele exemplaren gezenderd. Veel beter dan met het ringen biedt de zender inzicht in de route die de vogel volgt en de lengte van zijn verblijf op pleisterplaatsen. Van deze vogels wordt ook bijgehouden hoe groot hun broedsucces is. Daardoor weten we bijvoorbeeld dat de overlevingskans van een trekker over lange afstand niet lager is dan van vogels die een kortere afstand afleggen. Terwijl je dit misschien wel zou verwachten. De risico’s van de trek blijken dus (met name voor volwassen vogels) beperkt.

Piersma: ‘We zenderen soms grutto’s in Spanje. Daarna komen ze vooral naar Nederland en verdelen ze zich zoals we dat zouden verwachten op grond van de broedverspreiding. Daardoor krijgen we een objectief beeld van hun gedrag en broedsucces over het hele broedgebied. Daardoor weten we dat grutto’s duidelijk kiezen voor een agrarisch landschap waar de intensiteit van het grondgebruik laag ligt. Niet superlaag, het hoeft geen natuur

te zijn. Ze hebben boeren nodig die zuinig met water en grond omgaan.’

‘Posterchild’

Maar het zenderen biedt nog een mogelijkheid die in toenemende mate Piersma’s nieuwe levensdoel aan het worden is. ‘Dankzij de zenders verzamel je individuele verhalen. De grutto Amalia was jarenlang een ‘posterchild’ van alle grutto’s in Friesland. In de zeven jaar dat we deze grutto volgden, is er twee keer een nest uitgekomen. Slechts één jaar is het gelukt om ze groot te krijgen. In de andere jaren ging het nest verloren. Amalia bood ons de mogelijkheid om het verhaal te vertellen door de ogen van een grutto. Er werden competitie opgezet waarin deelnemers werd gevraagd te voorspellen, wanneer Amalia dat jaar weer in Friesland aan zou komen. Heel veel mensen raakten zo betrokken.’

Eyeopeners

Piersma: ‘Juist die individuele verhalen blijken eyeopeners. De grutto vertelt ons het verhaal over de noodzaak van een gezond boerenland. De inrichting van

KRAANVOGELS EN PURPERREIGERS

Ook op onze SBNL-terreinen strijken ieder voor- en najaar weer talloze trekvogels neer. Vooral het kweldergebied bij Warffum en Usquert in Noord-Groningen is populair, vertelt Jos Koopmans, coördinator terreinbeheer. ‘In het najaar zijn het met name smienten, brandganzen en rotganzen. In het voorjaar zien we daar veel kieviten, grutto’s, wulpen en diverse ruitersoorten verschijnen.’

de grondwaterstand. Het gebruik van kunstmest en pesticiden. Het moet anders! Voor klimaat, biodiversiteit en gezondheid moet de landbouw weer gaan samenwerken met de omgeving. De bodem laten doen wat zij altijd al deed. Dan redden we niet alleen de grutto, maar ook de boer. Grutto’s zijn waarnemers die ons internationale verbanden laten zien. Ze waarschuwen en wijzen de weg. Dat verhaal, daar ben ik nu eigenlijk dag en nacht mee bezig.’

De gezenderde grutto’s zijn te volgen via: www.globalflywaynetwork.org/flyway/east-atlantic-flyway-inland-waders/map

Ook alle andere SBNL-terreinen die in waterrijke gebieden liggen, kunnen rekenen op grote aantallen trekvogels. ‘In het voorjaar kondigen de zwaluwen altijd als eerste de komst van de lente aan’, aldus Koopmans. ‘Daarna volgen veel mezen en vinken. Af en toe zitten er bijzondere vogelsoorten tussen. Nabij ons terrein Helenavaart, in het Peelgebied, komen we kraanvogels tegen. En het Rietland te Kockengen bood dit jaar voor het eerst onderdak aan een purperreigerkolonie. Heel bijzonder.’

SBNL Natuurfonds organiseert ook in 2022 weer excursies op haar terreinen. Houd hiervoor de website en de nieuwsbrief in de gaten.

TEKST: MARLIES KOLTHOF
FOTO’S: EDDO HARTMAN (THEUNIS PIERSMA)
EN INGRID VAN BILJOUW

Lepelaar

BIJ HET HEK – DEEL 5

Zinsbegoocheling verbroken door valwind

De Broekhuizerlaan, vanaf de rotonde in Leersum naar de kasteelpoort, bood twee eeuwen lang een onvergelykbaar zicht op Kasteel Broekhuizen. Op de circa 600 meter rijden of wandelen naar de massale ijzeren poort werd het kasteel over de volle breedte ervan schilderachtig ingelijst. Steeds dichterbij werd het schilderij groter, totdat je op het einde van de bomenrijen aan weerszijden plots ervaart hoe ver in de open lucht het kasteel nog weg ligt. Maar mede door de valwind van 18 juni dit jaar is de ban verbroken.

Landschapsstijl

Als beslist de mooiste openbare zichtlaan in de verre omtrek is het betreuenswaardig dat het originele beeld van lang weleer teniet is gedaan. De magnetische werking van de zinsbegoocheling moet de

ontwerpers van het landschapspark aan het eind van de achttiende eeuw al voor ogen hebben gestaan. Het waren vader en zoon Zocher die in 1792, in opdracht van de toenmalige eigenaar C.J. van Nellesteyn, het landschapspark in Engelse stijl ontwierpen. Hij liet ‘een nieuw huis’ bouwen en het park ‘verlandschappelijken’ inclusief de Broekhuizerlaan tot voorbij de (huidige) rotonde.

Vervanging

Al jaren toonden de kapitale beuken tekenen van verval. Incidenteel herstel en onderhoud vonden al decennia plaats, maar ‘zijn feitelijk niet houdbaar meer’ stelden de huidige eigenaren in januari 2016. Staatsbosbeheer is nog altijd eigenaar van het openbare deel en beijvert zich om de natuurlijkheid van de omgeving te behouden. Maar de

daadwerkelijke aanpak van de vervanging van de laanbomen is nog altijd niet begonnen, ondanks talrijke protesten van actiegroepen uit de dorpsgemeenschap.

Behoud

De storm heeft de situatie alleen maar verergerd. Staatsbosbeheer stelt in een plakkaat aan de kasteelpoort: ‘Ons doel is zoveel als mogelijk van deze historische laan te behouden. Daarvoor zijn meerdere controles gedaan en worden alleen de gevaarlijke en zieke bomen weggehaald’. Maar vooralsnog worden ze dus niet vervangen. Voor de terugkeer van het aloude heerlijke beeld van het omlijste kasteel, als dat ooit nog gebeurt, zullen we nog vele generaties lang moeten wachten.

TEKST EN FOTO: KEES DE KROON

Ode aan de ultieme grensganger

Vaak zag ik hem langskomen. Met katachtige sprongen muizend in het veld, rennend langs een sloot- of akkerrand. Soms heb ik hem geschoten, maar vaak ook niet. Omdat 'ie te ver weg was, omdat hij mij te slim af was of omdat ik opging in de aanblik van dat mooie wilde dier. Geen enkel ander dier vervult de jager met zoveel tegenstrijdige gevoelens als de vos. Tijd voor een ode aan de *Vulpes vulpes*.

Canis vulpes: zo boekstaafde Carl Linnaeus de vos in zijn *Systema Naturae*: het taxonomische standaardwerk dat de basis vormt van onze moderne ordening van de planten- en dierenwereld. Het voorvoegsel *Canis* duidt op de verwantschap met de familie van de hondachtigen, waartoe Linnaeus de vossen rekende. Toch is het dier nauwelijks groter dan een flinke kat, al oogt dat anders door

zijn dikke vacht en opvallende staart. Als we de gewone of rode vos bedoelen spreken we van de *Vulpes vulpes*.

Beschaving en wildernis

Wie een ode aan de vos wil schrijven moet bij zichzelf te rade gegaan. Ik geef het meteen toe: de vos is mijn favoriete dier. Hij is de ultieme grensganger, niet alleen letterlijk in het veld, maar ook in symbolisch

opzicht. Geen ander wild dier op ons halfrond beweegt zich, dankzij zijn slimheid en aanpassingsvermogen, zo gemakkelijk op de grens tussen stad en platteland, tussen mensenwereld en dierenrijk, tussen beschaving en wildernis. Tussen leven en dood.

Evolutie

'Misschien is de hond wel het succesvolste Amerikaanse exportproduct ooit',

schrijft Adele Brand in haar recent verschenen boek *Het verborgen leven van de vos* (Harpers-Collins). Hondachtigen hebben het grootste deel van hun evolutionaire geschiedenis op dat continent doorgebracht. De verste voorouders van de vos gaan terug tot de eocene jungles van Texas. *Prohesperocyon*, de eerste hondachtige die we kennen, was een klein, omnivoor wezen in een woud vol verbijsterende reuzen.

'Toen het geleidelijk koeler en droger werd op aarde en de dichte oerwouden plaatsmaakten voor uitgestrekte graslanden, bood het hondachtige lichaam met zijn lange poten een duidelijk voordeel bij lange achtervolgingen. De Canidae kwamen tot bloei. De meeste verre familieleden van de vos zijn uitgestorven en bij ons enkel bekend door de paleontologie, maar ze tarten de verbeelding wanneer we een glimp van ze

opvangen. Onder hen bevindt zich de subfamilie *Borophaginae*, met soorten waarvan *Cerberus* nog bang zou worden – honden met massieve kaken waarmee ze botten konden verbrijzelen en het merg uit gigantische karkassen konden knagen.'

Zeespiegel

Door onder meer het dalen van de zeespiegel werd Noord-Amerika tijdens

de ijstijden verbonden met andere continenten. Zo konden dieren naar Zuid-Amerika en Eurazië, migreren. Zo kwam zeven miljoen jaar geleden een hondachtige in Spanje terecht. Wie nog een paar miljoen jaar verder inzoomt op de tijdlijn van de evolutie ziet de *Vulpes galaticus* in Turkije. De *Vulpes vulpes*, de rode vos, de enige soort die in het moderne Nederland voorkomt, duikt voor het eerst 3,4 miljoen jaar geleden op in Hongarije. De eerste mens in Afrika was toen nog maar net begonnen stenen gereedschappen te gebruiken.

Kansen en bedreigingen

Ik vind dat fascinerend. Het maakt de confrontatie met een vos in het veld tot een reis door de tijd. Op dat soort momenten besef je hoezeer je ook zelf onderdeel bent van dat hele evolutionaire circus. De vos en de mens trekken al een eeuwigheid met elkaar op en dat heeft ons wederzijds gevormd. Zo leerde de vos dat door mensen gehouden dieren een stuk gemakkelijker te prederen zijn dan een haas in het vrije veld. Zijn succesvolle carrière als kippendief was begonnen. De mens daarentegen begon zijn kippen

juist te beschermen en de vos te bejagen, waardoor de vos zijn gedrag ook weer ging aanpassen. Hij trok er vaker 's nachts op uit, leerde handig gebruik te maken van de aanwezige dekking. En als hij dan al eens onverhoopt een jager tegen het lijf liep maakte hij zich razendsnel uit de voeten. Zo leerde de vos leven met de kansen en bedreigingen die samenleven met mensen opleveren. Zo ontstond een bijzondere verbondenheid tussen vos en mens.

Burgervos

Bedreigingen zijn er voor een vos in de mensenwereld in overvloed, maar kansen ook. Zo stond ik afgelopen winter bij een vossenbouw. Het was een koude winterdag. De sporen in het dunne laagje sneeuw hadden mij naar deze vossenbouw geleid. Dat de bouw bewoond was bleek wel uit de graafsporen in het zand, de typische vossendrollen (rond met een puntje) en de restanten van wat ooit een duif was in de omgeving van de bouw. Een beetje vossenspeurder gaat dan plat op zijn buik en steekt zijn neus in de bouw: die typische vossengeur vergeet je nooit meer en herken je meteen! Het betreft een zoete, muskusachtige geur afkomstig uit

de vioolklier op de staartaanzet. De naam 'vioolklier' is trouwens een eerbetoon aan de beschrijving van Caspar Bartholinus, die opmerkte 'dat het naar maartse viooltjes rook'.

Voor mij geen maartse viooltjes dit keer. Dat de bouw recent bewoond was kon ik zo wel zien: Links naast de ingang lag een nog nauwelijks verkleurde papieren zak van de MacDonalds, een ongebruikt servetje, een zakje mayonaise en zo'n wit doosje waar hamburgers in worden verpakt. Een geniaal staaltje aanpassingsvermogen van een generalist die weet hoe hij moet overleven. Je zou het ook een fraai staaltje symbiose kunnen noemen, ofwel samenleven tot wederzijds voordeel. Zo is ook ooit een 'lone wolf' gedomesticeerd tot huishond. Zou dat ergens in de toekomst ook met de vos kunnen gebeuren? Zo'n gekke gedachte is dat niet. De levens van mensen en vossen raken immers steeds meer verweven. Ik neem mijn hoed af voor zoveel overlevingstalent en wandel verder door het stille, winterse bos.

TEKST: OSWIN SCHNEEWEISZ

FOTO'S: HANS MENOP

SPREEKWOORD UIT HET DIERENRIJK

Eruit zien als een goudhaantje

Het eerste naamdeel van de naam goudhaantje verwijst duidelijk naar zijn met zwart afgezette, minuscuul kleine goudkleurige kuifstreepje. Het naamdeel haantje is moeilijker thuis te brengen. De echte (huis)haan verkreeg zijn naam door zijn gekraai. Hij eist op hoge toon de aandacht. Het geluid van het goudhaantje, een hoog piepend 'zrie-zrie-zrie', is in die zin vergelijkbaar dat het eveneens vocaal in de hogere geluidsregionen ligt. Als kleinste vogeltje van Europa (8,5-9,0 cm) is de hoge toon van dit 'kleinduimpje' zijn manier om 'erbij te willen horen'.

Priemscherpe snaveltjes

Alle kleine vogels hebben een compacte, bolronde vorm. Hun snoezelig, breed uitpakkend verenkleed houdt zo zoveel mogelijk energie binnen het kleine lijfje. Goudhaantjes zijn jaarrond aanwezig in voornamelijk naaldboutbossen, meestal bovenin een hoge spar in groepjes. Eens had ik het geluk er eentje op een meter afstand te zien hippen op een takje, op zoek naar insectjes. Met hun priemscherpe snaveltjes pikken ze die van twijg of naald. Ze voelen zich geenszins gestoord door de mens.

Té netjes

In het alomvattende spreekwoordenboek van Harrebommée (1856) krijgt het gezegde 'blinken als een goudhaantje' de betekenis van 'er erg netjes uitzien'. Misschien zelf wel iets té netjes of té opvallend. Een vergelijkbaar spreekwoord is volgens hetzelfde boek 'om door een ringetje te halen'. Daarvoor stond het aloude gebruik van een fijn doekje dat door een gouden ring werd getrokken om de glans van de ring terug te krijgen.

Paradepaardjes

De laatste pakweg dertig jaar is de zegswijze 'blinken als een goudhaantje' ook van toepassing op de zongebruinde vakantievierder. Nu, in de coronatijd, aangemoedigd door bombastische paginagrote zonzakantiereclames met de woorden 'nu het weer mag'. Terug in hun eigen biotoop

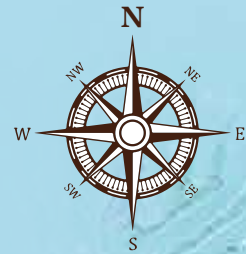
kiezen sommige van deze paradepaardjes hun kleding zodanig dat hun diepgouden teint er tot ver na de zomer extra door wordt geaccentueerd. 'Waar ben je op vakantie geweest?' is wel de minste eerste vraag die een echte goudhaan bij elke ontmoeting verwacht. 'Veel zon gehad zeker?' 'Ja, zeker, echt genoten aan het strand

en heerlijk gegeten. Wining en dining, ik had het nodig'. En net als kleinduimpje in het naaldbos geven de complimenten die volgen ('je ziet er goed uit') deze wezens het gevoel 'erbij te horen'.

TEKST EN FOTO: KEES DE KROON

FOTO: JAN VAN DER GREEF

Vlonderpadroute Landgoed Twickel

Lengte: 5 kilometer

Parkeren

Rijd vanaf Delden de Twickelerlaan af richting Azelo tot aan de viersprong Twickelerlaan–Grote looweg–Schievenweg–Secr. Engelbertinkstraat: daar vindt u een parkeerplaats.

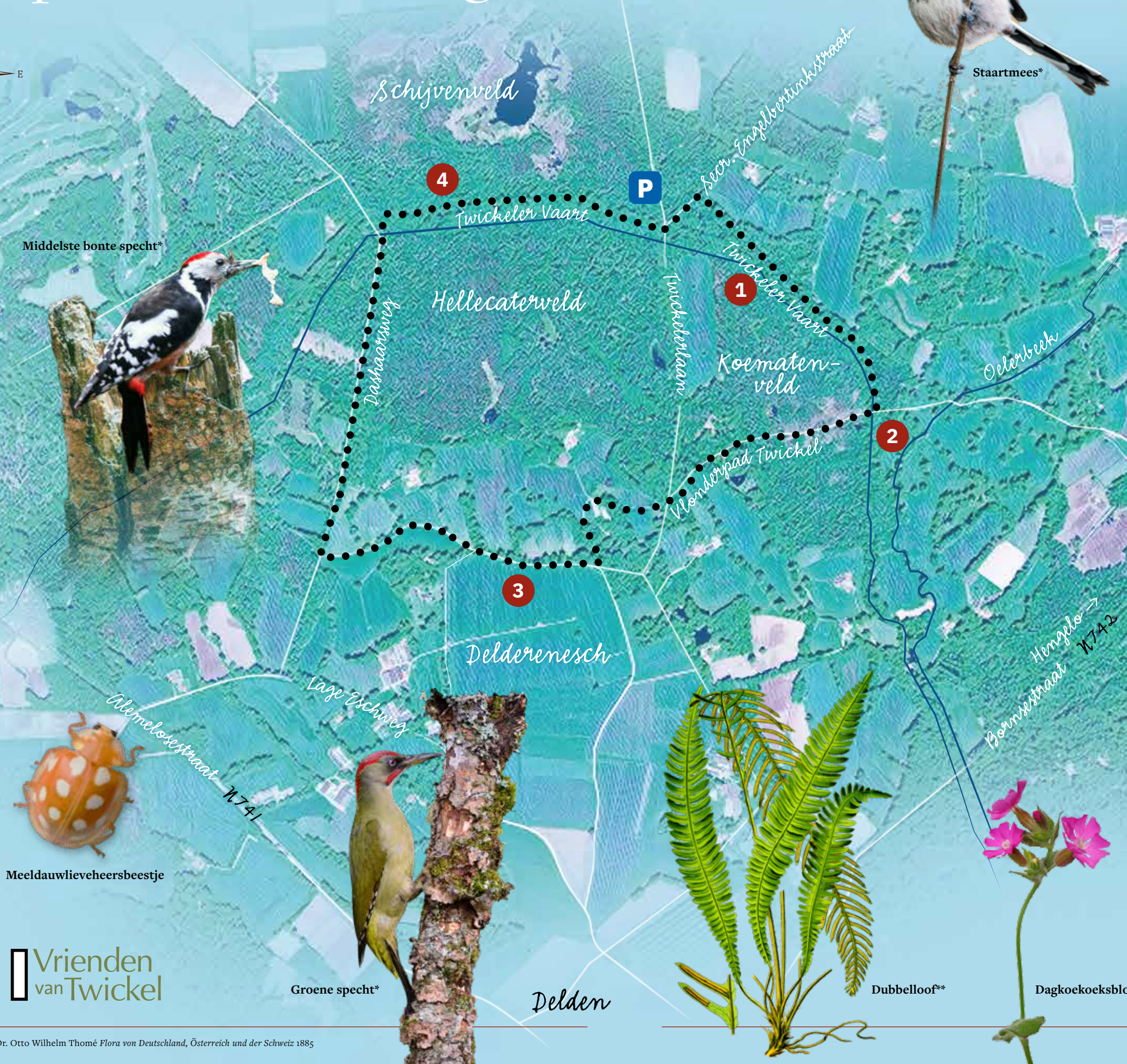
Route

- Bij deze viersprong vanaf de Schievenweg links de Secr. Engelbertinkstraat oplopen
- Na ongeveer 200 meter eerste zandpad rechtsaf.
- Rechtdoor lopen tot aan de viersprong.
- Rechtsaf via de houten loopbrug het Vlonderpad oplopen; dit wordt een zandweg
- Door het houten hek, daarna straat oversteken (= Twickelerlaan) en door een volgend houten hek het zandpad op.
- Op de splitsing rechtsaf.
- Na ca. 60 meter linksaf (door een houten hek) bij paal uw door het weiland.
- Weiland verlaten (door een houten hek) en het zandpad op
- Op de viersprong rechtsaf
- Bij de Y-splitsing rechts aanhouden.
- Op het kruispunt: rechtsaf = Dashaarsweg (asfaltweg), deze gaat over in een zandpad.
- Over de brug van de Twickelervaart en bij de t-splitsing rechts (Grote Looweg).
- Op de volgende kruispunt is de parkeerplaats.

Meeldauwlieveheersbeestje

Vrienden
van Twickel

Deze wandelroute wordt u aangeboden door de Vereniging Vrienden van Twickel.
Meer informatie:
www.vriendenvantwickel.nl

Staartmees*

1 Twickelervaat

2 Vlonderpad

3 Delderenesch

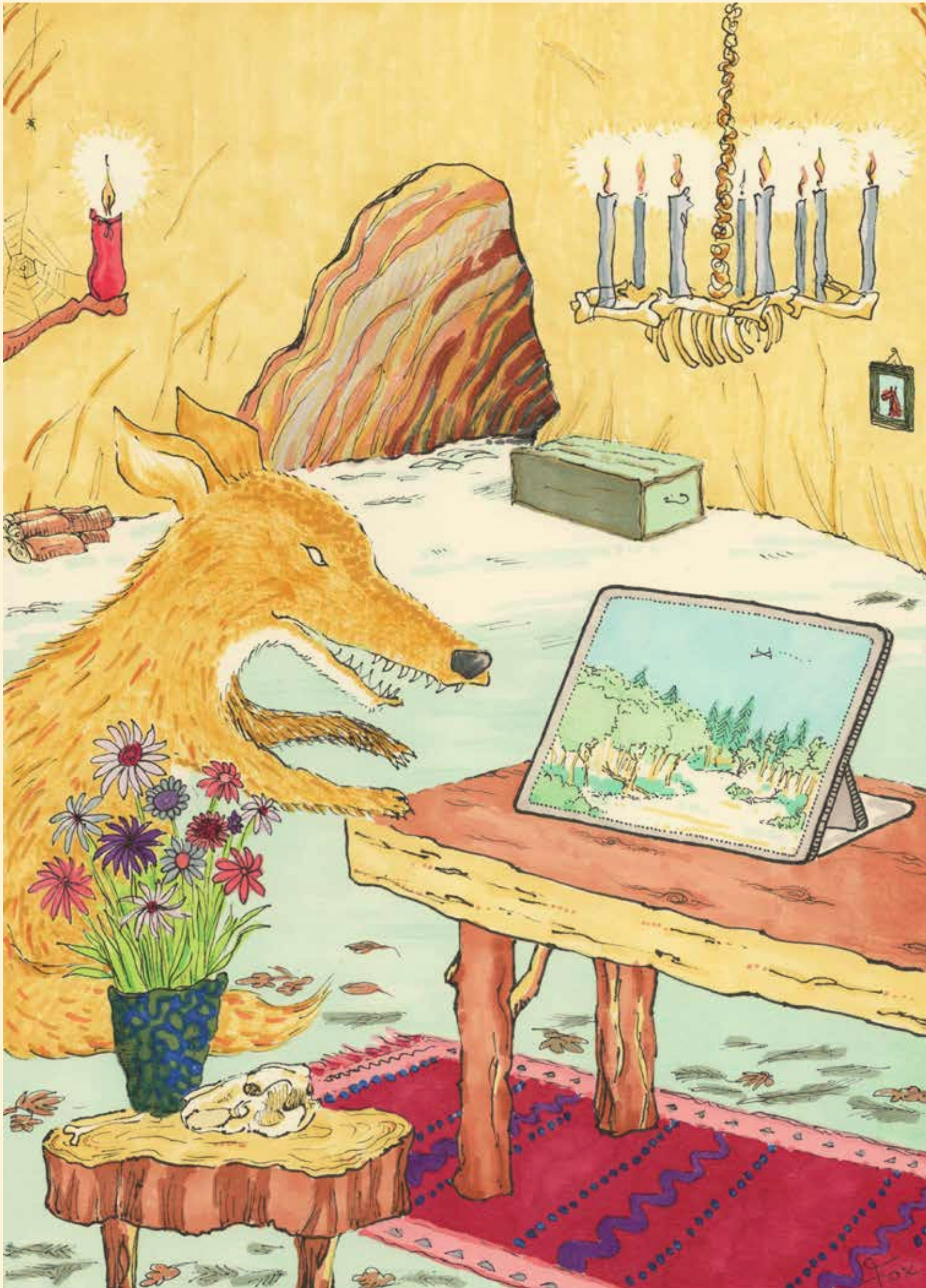
4 Schievenven

Delden

Groene specht*

Dubbelloof**

Dagkoekebloem*

HOOFDSTUK 12

Tiecelijn de loef afgestoken

Koning Nobel en zijn secretaris Tiecelijn nemen op het Hof op een late middag in de herfstzon de nieuwe stand van zaken door. Regeren is vooruitzien. De Leeuw had juist besloten zelf vanaf volgend jaar geen jachtrecht meer uit te oefenen op de grote hoefdieren in een beschermd deel van het dierenbos. Meer natuurlijk beheer van de wildstand, in het bijzonder van wilde varkens, herten en reeën loopt al een paar jaar samen met een toename van de wolvenstand. Die lusten er wel pap van. De roedel op 'noordoost' telt inmiddels zeker tien dieren. Ook elders neemt het wolvenbestand toe.

Vliegende aaseters

'Een verstandig besluit van U, Sire', zegt de raaf Tiecelijn. 'Meer ruimte voor recreatief verblijf in het dierenbos zal bijval opleveren. Maar ik maak me ook zorgen over de toekomst van de vliegende aaseters, die in het najaar altijd op uw edele handwerk vertrouwden. Wij raven, buizerds, valken, haviken en uilen, die altijd dankzij een appje van uw opzichters wisten waar grote dode dieren in de dichte bosschages waren achtergebleven, zullen andere manieren moeten vinden om het najaar en de wintermaanden door te komen.'

'Welaan', antwoordt de Koning. 'De oplossing ligt voor de hand. Van buitenlandse dienstreizen naar goede vrienden weet ik dat raven daar wolven volgen, opdat zij de eersten zijn die een door de wolf gedood dier verder kunnen gaan oppeuzelen, als de wolf zijn maag heeft gevuld.' Zo gezegd, zo gedaan.

Tijden veranderen snel

Tezelfdertijd ligt Reinaert voor zijn burcht in de najaarszon te soezelen. Hij is er trots op dat hij de afgelopen maanden zijn gezin weer van een rijke tafel met lekker vlees heeft kunnen voorzien. Maar tijden veranderen snel. Nu Koning Nobel heeft gepubliceerd zijn rol in het beheer van de wildstand te beperken, vreest hij dat Isegrijn en de zijnen nog meer grofwild voor het grijpen zullen krijgen. En die gedachte kan hij maar moeilijk verteren. Bij Reins volgende zwerftochten door het bos valt het hem bovendien op dat jonge raven steeds de nazaten van Isegrijn vanuit de lucht sluiks op afstand volgen. Daar moet ik wat mee kunnen, bedenkt hij.

Up-to-Date

In zijn burcht Maupertuus facetimet hij met zijn slimme neefje uit Staverden. Die heeft het Faunaregistratiesysteem gehackt en houdt bij op welke coördinaten incidenten en hotspots worden ingeboekt. Om nog sneller up-to-date te zijn had de oomzegger zelfs een drone-opleiding gevolgd. Nu doet hij ervaring op in het besturen van zijn drone, de modernste in zijn soort met warmtebeeld camera.

'Oom Rein, natuurlijk kom ik graag naar u toe om mijn nieuwste speeltje te demonstreren,' zegt hij enthousiast. 'Dat komt mooi uit', antwoordt Rein. 'Ik ben heel benieuwd of je coördinaten en beelden kunt bemachtigen van heerlijk vers vlees, van wilde varkens en herten die zojuist door wolven zijn bemachtigd. Ik vermoed namelijk dat jonge raven door hogerhand zijn aangezet om jagende wolven op afstand te volgen.' Zodra Rein een melding krijgt van zijn neef snelt hij naar de aangegeven locatie, verschuilt zich en ziet hoe wel tien raven zich tegoed doen aan een door de wolf achtergelaten jong hert. Ook Tiecelijn is erbij. Rein weet genoeg en sluipt weg.

Instagram

De volgende keer bij een net gedood jong zwijn laat Rein zich niet onbetuigd. Hij vereert Tiecelijn en een dozijn van zijn familieleden met een bezoekje. 'Zo, kom je ook een vorkje mee prikken?' probeert de secretaris van Nobel nog. 'Nee, vandaag niet', antwoordde de vos op sarcastische toon. 'Ik heb net een foto gemaakt en zet die op Instagram voor alle bewoners van het Grote Dierenbos. Ik weet zeker dat er vragen over komen. Ik heb al eerder gemerkt hoe jij en je familiale kornuiten steeds als eerste bij achtergelaten prooien van de wolvenfamilie arriveren. Alles voor jullie zelf houden en niemand inlichten! Dat ga ik onderzoeken. Van wie heb je die informatie of toestemming? Toch niet van hogerhand?'

Tiecelijn ontkent, maar gedraagt zich zenuwachtig. Hij nodigt Rein uit er morgen op zijn kantoor over te komen praten alvorens publiciteit te zoeken. Rein houdt zijn mond en draait zich met opgeheven kop om. Opgetogen gaat hij terug naar huis, al gniffelend hoe hij dit varkentje verder gaat wassen.

TEKST: KEES DE KROON, ILLUSTRATIE: KEES DE VOS

Unieke momentopnames

Als natuurfotograaf maak je honderden, duizenden foto's per jaar. Maar zo nu en dan druk je af en weet je: dit is een unieke momentopname. De juiste locatie, het juiste moment. Natuurfotograaf Hans Menop maakt al 40 jaar natuurfoto's. Speciaal voor Mijn Natuur zocht hij vier bijzondere afbeeldingen uit en deelt bij elke foto zijn verhaal.

Parende reeën

Hans Menop: 'In de 40 jaar dat ik natuurfoto's maak, is het me maar één keer gelukt om parende reeën vast te leggen. Zo zeldzaam is het dat je dit moment van zo dichtbij ziet. Deze foto heb ik gemaakt in juli 2010 op de Westerheide, vlakbij het Mediapark in Hilversum. Daar zijn veel recreanten, de reeën zijn daarom minder schuw.' 'Een vriend had me getipt dat hij er een prachtige bok had gezien.

Ik heb dagenlang rondgelopen om hem te vinden. Toen ik hem vond, heb ik hem de hele dag op veilige afstand gevolgd. Dit gebeurde aan het einde van de dag, in het licht van de laatste zonnestralen. Plotseling verscheen er op de hei een geit, de bok sprong er bovenop. Meestal paren ze in het bos. Daardoor zie je het nooit. Dit was puur geluk.'

Rode wouw in duikvlucht

Hans Menop: 'Een vriend van me organiseert fotoreizen naar Wales. Deze foto is gemaakt in de zomer van 2016. Om de slechte stand van de rode wouw te helpen, was daar een boer die elke middag om 1 uur een trekker vol slachtafval in het veld gooide. De rode wouwen in de omgeving wisten dat. Het leverde een bizar spektakel op, als een scene uit de film Birds van Alfred Hitchcock.' 'Groepjes wouwen kwamen aanvliegen, totdat zich boven het

veld zo'n 300 tot 400 hadden verzameld. De lucht zag zwart van de vogels. Ze zweefden boven het veld, totdat de boer arriveerde met zijn trekker. Daarna ging het razendsnel. Mijn vriend had gezegd: je moet je focussen op de staart. Als ze die verticaal zetten, gaan ze duiken. Dan vliegen ze als een kanonskogel naar beneden. Ik heb in twee uur tijd duizenden foto's gemaakt en duizenden foto's weer weggegooid. Een paar mooie, waaronder deze, heb ik bewaard.'

Bronstige edelherten

Hans Menop: ‘Ieder jaar organiseer ik tijdens de bronst, samen met een vriend, een fotoreis naar Jaegersborg in Denemarken. Daar is een groot park, vergelijkbaar met Nationaal Park De Hoge Veluwe. Alleen zijn de herten hier zwaarder en hun geweien imposanter, omdat ze dankzij de kleigrond veel beter voedsel kunnen vinden. Ook zijn ze minder schuw. Daardoor kun je alle facetten van de bronst goed fotograferen.’ ‘Deze foto is gemaakt op 24 september 2019, tijdens het

hoogtepunt van de bronst. Herten proberen dan de roedel hinden van een concurrerend hert te veroveren. Wie het gevecht wint, krijgt de hele roedel. Deze twee waren de hele middag al aan het dreigen, maar er gebeurde niets. Een deel van de fotografen haakte af. Pas aan het einde van de middag gingen ze los. Als natuurfotograaf heb je engelengeduld nodig. Plus veel kennis van het onderwerp dat je wilt fotograferen. En een portie geluk natuurlijk.’

Baltsende korhoenders

Hans Menop: ‘Deze foto maakte ik in april 2013. Een vriend van me in Noorwegen nodigde me uit om baltsende korhoenders te komen fotograferen.’ ‘s Avonds om 10 uur gingen we op pad door het veen, bij -10 graden Celsius. We sprongen over slootjes. Uiteindelijk kwamen we uit op een ijspakket van acht meter waar twee iglotentjes stonden. Daar hebben we overnacht. Ik heb het nog nooit zo koud gehad!’ ‘Korhoenders overnachten in de sparren. Die ochtend vielen ze rond vier uur in, het mooiste geluid dat ik ooit heb gehoord.

Maar ik zag nog niks. Rond half vijf zag ik als eerste de witte onderstaartveren, die tijdens de balts omhoog staan. Het waren net lampen. Omdat de hoenders om elkaar heen dansten en af en toe opsprongen, was dat een fantastisch schouwspel. Toen de eerste hennen arriveerden, werden de hanen echt gek. Het vechten gaat er heel heftig aan toe. De vlekken boven hun ogen zijn tijdens de balts intens rood. Hier lijkt het of de ene haan de andere een kopstoot geeft, een echte actiefoto.’

TEKST: MARLIES KOLTHOF, FOTO’S: HANS MENOP

De hoeveelheid vlas die verbouwd moet worden voor de fabricage van één linnen T-shirt

Duurzaam linnen volgens Nederlands recept

Ooit was het waardevoller dan goud: linnen. Nederland was wereldwijd een van de marktleiders in de teelt en verwerking van vlas. Maar de tijden zijn veranderd. De teelt bleef, de spinnerijen en weverijen verdwenen, voornamelijk naar Zuidoost-Azië. Tegenwoordig hangen linnen T-shirts voor minder dan 15 euro in grote, internationale modewinkels. Onrealistisch en onwenselijk, vinden de initiatiefnemers van The Linen Project. Zij willen het bewustzijn van de werkelijke waarde van linnen vergroten.

Als het over vlas en linnen gaat, kunnen Willemien Ippel en Pascale Gatzen uren vertellen. Ippel is van Crafts Council Nederland, het platform voor de ontwikkeling van het creatieve ambacht. In 2017, tijdens de Dutch Design Week, ontmoet zij Gatzen, hoofd van de master Fashion Design van ArteEZ. Beiden hebben dezelfde droom: de volledige keten van linnen terughalen naar Nederland. De samenwerking is geboren.

Arbeidsintensief

The Linen Project begint in 2018 met een proefveldje in het Openluchtmuseum. Dit museum verbouwt gewassen die representatief zijn voor de Nederlandse geschiedenis. Ons land was ooit groot in linnen. ‘Het was een kostbaar bezit’, vertelt Willemien Ippel. ‘Iedere meid in de Achterhoek had haar eigen drie vierkante meter vlas. Ze kreeg ieder jaar een week vrij om het tot linnen te verwerken, voor haar uitzet. De linnenkast stond in de pronkkamer en werd soms geopend voor bezoek. Zo kon iedereen je rijkdom zien.’ Inmiddels snappen we heel goed waarom’, vult Pascale Gatzen met een glimlach aan. ‘Het hele proces is ontzettend arbeidsintensief.’

Uitje

In 2019 werkt The Linen Project samen met twee biodynamische boerderijen, Ekoboerderij De Lingehof in Randwijk en De Horsterhof in Duiven. Ekoboerderij de Lingehof stelt 1,5 hectare beschikbaar, De Horsterhof 0,2 hectare. Gatzen: ‘We werkten met vrijwilligers. Het wieden gebeurde met de hand. Mensen lagen op een wiedebed achter de tractor.’ ‘Mensen kwamen ervoor uit Amsterdam, het werd een soort uitje. De boer moest erom lachen’, vertelt Ippel.

Precair proces

Het kleine veld bij De Horsterhof wordt met de hand geoogst, bij de Lingehof blijkt dit te bewerkelijk. The Linen Project krijgt hulp van de Bilt Zaden en Vlas in Sluiskil. ‘Het oogsten is een heel precair proces’,

vertelt Pascale Gatzen. ‘Daar heeft het bedrijf ons ook bij geholpen. Het vlas blijft een paar weken op het land liggen om te rotten. De vezel moet loslaten van de houtachtige kern van de plant; schimmels en bacteriën helpen daarbij. Er moet genoeg zon en regen zijn om dat proces in gang te zetten. En je moet het precies op tijd van het land halen. Ben je een dag te laat, dan heeft de pectine de vlasvezel aangetast en ben je alles kwijt.’ De oogst van 2019 blijkt van uitstekende kwaliteit. ‘Beginnersgeluk’, lacht Willemien Ippel. ‘Zelfs Van de Bilt reageerde verrast.’ Het bedrijf neemt vervolgens het braken en hekelen voor zijn rekening. Het spinnen gebeurt bij een van de laatste Europese spinnerijen in Polen.

Geen weet van

In 2020 volgt de oprichting van het Shared Stewardship, waarbinnen 30 mensen gezamenlijk zorg dragen voor het verbouwen, oogsten en verwerken van het vlas. De opbrengst verdelen zij onderling. Ippel: ‘Belangrijke aspecten zijn participatie en bewustwording. Als je op het veld gewerkt hebt, gewied, geoogst, binnengehaald, dan waardeer je dat. We hebben stewards uit de mode-industrie, die zeiden: we hadden geen weet hiervan. Nu ontdekken we alles samen, dat is het mooie ervan.’ ‘We hebben een vlashok, daar doen we alles met de hand’, vult Gatzen aan. ‘Eerst de braak, dan breek je de stengels. Daarna de zwingel, daarmee sla je de houtdeeltjes eraf. Tot slot haal je het door de hekel tot haarachtig vlas. Nu willen we op zoek naar een kleine spinmachine, waarmee we het ook zelf zouden kunnen spinnen. Verder werken we samen met Enschede Textielstad. Zij kunnen als enige in Nederland een stof van 100% linnen fabriceren.’

‘Wat we nu willen gaan doen, is dat mensen bij ons een ‘kavel’ kunnen bestellen van tenminste vijf meter’, zegt Ippel. ‘Kleine modeontwerpers en particulieren kunnen daarmee zelf een kledingstuk of interieuroepassing op maat

Boer André Jurrius (Ekoboerderij De Lingehof) toont trots het linnen jasje dat hij zelf ontwierp, gemaakt van vlas van zijn eigen akkers.

(laten) maken.’ ‘En we zoeken contact met grotere bedrijven’, vertelt Gatzen. ‘Want wat we nu eigenlijk nog missen, is een concrete afzetmarkt.’

Learning by doing

Ekoboerderij De Lingehof gaat volgend jaar 6,5 hectare biologisch dynamisch vlas verbouwen. Daarnaast hebben de initiatiefnemers contact met Hereboeren: een concept waarbij mensen geld inleggen om een boer te laten verbouwen, wat zij zelf verkiezen. Pascale Gatzen: ‘Zo willen we lokale betrokkenheid creëren.’ Ippel en Gatzen willen er geen commercieel bedrijf van maken, maar vooral werken aan bewustwording en mensen met elkaar verbinden. ‘Maar dat gaat langzaam’, zegt Willemien Ippel, ‘want het is echt ‘learning by doing’. Veel kennis is helaas verdwenen. We hebben een tijdlang gedacht dat het vooruitgang was, als we nooit meer met onze handen hoefden te werken. Daar komen we nu van terug. Want wat maakt ons tot mens? Het maken van dingen. Wij zijn een makende soort.’

Meer info: www.thelinenproject.online/nl/

TEKST: MARLIES KOLTHOF, FOTO’S: ROB VELKER EN TAKAHIRO HASEGAWA

Samen bouwen

MET DE NATUUR VOOROP!

MET VAN VLIET DUURZAAMHOUT

*Meer
inspiratie?*

Ga naar onze site of scan
de qr-code en word gratis
abonnee van ons online
inspiratie magazine.

